

СИСТЕМА ЦІННОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ ТА ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті аналізуються теоретичні підходи до проблеми системи цінностей особистості та ціннісно-смыслової сфери юнаків і дівчат, що навчаються у вищому навчальному закладі. Розглядаються особливості формування ціннісно-смыслової сфери студентської молоді за сучасних умов розвитку українського суспільства. Зроблений акцент на формуванні соціально-нормативної системи цінностей особистості та запобіганню формуванню споживацької ціннісно-смыслової сфери юнаків і дівчат. Джерел – 14.

Ключові слова: особистість, система цінностей, студентська молодь, ціннісно-смыслова сфера, цінності.

Гарькавец Н. С.

Система ценностей личности и проблема формирования ценностно-смысловой сферы студенческой молодежи

В статье анализируются теоретические подходы к проблеме системы ценностей личности и ценностно-смысловой сферы юношей и девушек, которые обучаются в высшем учебном заведении. Рассматриваются особенности формирования ценностно-смысловой сферы студенческой молодежи в современных условиях развития украинского общества. Сделан акцент на формирование социально-нормативной системы ценностей личности и предотвращения формирования потребительской ценностно-смысловой сферы юношей и девушек. Источников – 14.

Ключевые слова: личность, система ценностей, студенческая молодежь, ценностно-смысловая сфера, ценности.

Гарькавец Наталья Сергіївна – аспірант кафедри соціальної та практичної психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Луганськ

УДК 159.92

Герасименко М. М.

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТІВ НА ПРОЦЕС ЇХНЬОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

У статті аналізуються особливості набуття гендерної ідентичності юнаками і дівчатами, що навчаються у вищому навчальному закладі та її вплив на процес економічної соціалізації студентської молоді. На основі наукових підходів розглядаються особливості економічної соціалізації індивідів, що належать до різних гендерних типів і здійснена спроба визначити оптимальний з них, який виявляє найбільшу ефективність за сучасних економічних умов розвитку.

Проаналізовано основні етапи емпіричного дослідження, наводяться його результати та здійснена їх інтерпретація. Визначено, що типізовані маскулінні та фемінні гендерні ролі індивідів виявляють свою не ефективність в сучасних умовах економічного розвитку українського суспільства. Більш ефективними виявляються андрогінні індивіди, які конгруентно вписуються в контекст соціально-економічних перетворень. Джерел – 14.

Ключові слова: особистість, андрогінія, андрогенна особистість, гендерна ідентичність, гендерні ролі, економічна соціалізація, маскулінність, фемінність.

Постановка проблеми. Результатом процесу гендерної (статеворольової) соціалізації особистості є усвідомлення того, ким вона є – чоловіком або жінкою. Це процес усвідомлення індивідом власного «Я» на підставі певних еталонів і зразків статі,

до якої він належить. Іншими словами – це гендерна ідентичність особистості, поза якої, як слушно зазначає В. В. Москаленко, «... не може бути повноцінної особистості ні в психологічному, ні в соціальному плані» [2, с. 352].

Особливо актуальним, процес набуття гендерної ідентичності стає у період юнацтва. Як зазначає І. С. Кон, вік юнацтва – це період зростання незалежності від дорослих, отримання більшої самостійності та прийняття відповідальності [7]. При цьому юнаки та дівчата набувають поведінкову, емоційну та нормативну автономії. Поведінкова – показник контролю з боку батьків за самостійною поведінкою юнака або дівчини. Емоційна (емансипація) передбачає мати власні переконання, незалежно від батьків. Цей вид автономії показує, наскільки значущими є для молоді людини емоційні контакти з батьками у порівнянні з контактами з іншими. Нормативна – вказує, наскільки орієнтується людина на норми та цінності, які є значущими для її оточення або референтної групи.

Особливо важливим аспектом виявляється й те, що для більшості юнаків і дівчат стати студентом означає перейти в іншу соціальну групи та набути більш високого соціального статусу. Це яскраво засвідчує й українська статистика. За останні роки значно зросла кількість молодих людей, які бажають вступити до вищих навчальних закладів [9].

Отже, оптимально економічно соціалізований студент в умовах суспільних перетворень – це особистість, яка володіє певним набором психологічних і соціально-психологічних якостей, що надають їй можливість як відчувати власну спроможність, так й дієво вирішувати складні питання, що пов'язані з особливостями існування у соціально-економічному середовищі, яке трансформується. Але, залишається не з'ясованим питання можливої уніфікації процесу оптимальної економічної соціалізації відносно не окремо взятого середньо пересічного студента, а відносно юнаків і дівчат, що навчаються у вищому навчальному закладі, на підставі особливостей їхнього гендерного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема гендерних відмінностей, на думку значної кількості дослідників, має як біологічну, так і соціально-психологічну природу. Науковці у поясненні причин існуючих гендерних відмінностей у осіб різної статі посилаються як на еволюційні джерела (універсальність людської природи, яка утворювалася шляхом природного відбору та закріплення необхідних форм поведінки), так й на культуральні детермінанти (наявність певної культури, яка зумовлює формування статево-рольового розподілу) [1; 5; 6;].

Разом із цим, у рамках нашого дослідження для нас є важливим виявити, наскільки гендерні особливості впливають на процес економічної соціалізації особистості та чи існують гендерні критеріальні основи оптимізації цього процесу.

Власно поняття гендер має кілька визначень. Це соціальна стать, тобто соціально-детерміновані ролі, ідентичності та сфери діяльності чоловіків і жінок, які залежать не від біологічних, статевої відмінностей, а від соціальної організації суспільства [8, с. 7]. Це мужність або жіночність особистості, розмежування яких відбувається на підставі розподілу на чоловічу та жіночу стать [10]. Це позначення концептуальними завданнями, функціями та ролями, що призначені суспільством чоловікам і жінкам в їхньому суспільному та особистісному житті [12].

І. С. Кон під гендером розглядає інтерналізовану систему статевої ролей, у світлі яких індивід розрізняє критерії «чоловічого» та «жіночого», оцінює себе за цими критеріями, претендує на відповідну діяльність, соціальний статус тощо [7].

В. В. Москаленко стверджує, що гендер – це соціально-психологічне поняття, яке визначає статус людини з точки зору маскулітності або фемінності [11]. Маскулітність розуміється як сукупність ознак, які відрізняють чоловіка від жінки, а фемінність – сукупність ознак, які відрізняють жінку від чоловіка.

Отже, можна погодитися з більшістю науковців, які розуміють під гендером соціально-психологічну стать людини у сукупності її психологічних ознак та

особливостей, що визначають її соціальну активність. Тобто, гендер визначає презентацію біологічної статі індивіда у соціальному просторі. Щодо формування паттернів гендерної ідентичності, то більшість науковців вважає, що саме у підлітковому періоді досягається статева зрілість людини та практично завершується цей процес [5; 8].

При цьому, гендерна зрілість не є якоюсь сталою сукупністю певних гендерних ознак, а є системою динамічно змінюваних характеристик чоловіка або жінки.

Як було встановлено дослідниками, на гендерному рівні, існують суттєві відмінності в функціонуванні психічних пізнавальних процесів і прояві особистісних характеристик жінок і чоловіків [1; 3; 5; 6]. От же на першому етапі нашого дослідження були зазначені такі цілі: виявити гендерні особливості особистості та проаналізувати гендерно-рольову ідентичність особистості.

Власно андрогінія – це ключове поняття однойменної концепції, яка була розроблена американським психологом Сандрою Бем (1975 р.). Це поняття, яке певною мірою об'єднує у собі як мускулінні, так і фемінні якості людини. *Андрогінія* – це той конструкт, який поєднує інструментальність та експресивність, мускулінність та фемінність, в залежності від того, який з цих різних типів поведінки в певний момент більше підходить до конкретної ситуації. На думку С. Бем андрогінія пов'язана з ситуативною гнучкістю, з високою самоповагою, мотивацією досягнень, добрим виконанням батьківської ролі, суб'єктивним відчуттям благополуччя [14].

Як зазначають науковці андрогенна роль більше відповідає потребам і очікуванням сучасного суспільства, а тому статево-рольову соціалізацію важливо спрямувати, спираючись на засвоєння молоддю андрогенних гендерних ролей [11, с. 351].

М. В. Сафонова аналізуючи вплив процесу соціалізації на розвиток жіночої кар'єри дійшла висновку, що досягнення жінок, перш за все, пов'язані з їхніми нетрадиційними установками стосовно ролі жінки у суспільстві, можливістю поєднання сімейних обов'язків і робітничих, з особливостями виховання у дитинстві (батько вчив не боятися ризикувати та бути незалежним) та навчання у школі (вчителі заохочували активність та самоствердження) [13]. Це узгоджується з висновками інших дослідників, які вважають, що соціалізація таких жінок наближена до соціалізації «середньостатистичного» чоловіка та, можливо, саме андрогінність вплинула на ефективне поєднання кар'єрних досягнень з сімейним життям.

В інших дослідженнях було констатовано, що страх успіху, який є одним із головних чинників в гендерних відмінностях в мотивації чоловіків і жінок, є особистісною рисою, яка розвивається з дитинства та пов'язана з розвитком гендерної ідентичності. При цьому, страх успіху може розглядатися і як ситуаційна перемінна. Дехто з дослідників зазначає, що у жінок, які зайняті у статево-типових сферах діяльності він є нижчим, ніж у сферах не статево-типових [8]. Також робиться висновок й проте, що страх успіху є більш високим у тих жінок, які є більш фемінними продукують традиційну статево-рольову орієнтації та відповідають культурним експектаціям.

Більше того, зазначається, що на успіх в соціально-економічному житті значний вплив справляє авторитет батька або матері. За домінуючий вплив батька, у дівчини в майбутньому, розвивається прагнення до просування, успіху, набуття більш високого соціального статусу, фінансової незалежності, вторгнення у «професійно-чоловічі» сфери діяльності. Головним є те, що за таких умов формується або андрогінність, або, якщо вплив є сильним та без певних противісів – мускулінність.

На підставі теоретичного аналізу наукової літератури, з'ясовано що андрогінна особистість має більш шанси ефективно соціалізуватись у сучасних умовах життєдіяльності. Маючи більшу різноманітність стратегій поведінки та умінь прилаштовуватися до швидкоплинних умов сучасного життя андрогінні особистості більш успішно проходять процес соціалізації зокрема та її економічної складової тощо.

Мета статті полягає у розгляді особливостей впливу гендерної ідентичності юнаків і дівчат на процес їхньої економічної соціалізації та емпіричному обґрунтуванні зазначених особливостей.

Виклад основного матеріалу та результатів дослідження. Вибірка становила 191 випробуваних які навчаються у Східноукраїнському національному університеті ім. В. Даля (м. Луганська) за різними спеціальностями (міжнародна економіка, менеджмент, механіка, математика, психологія, фінанси) чоловічої (77 (40,3%)) та жіночої (114 (59,7%)) статі, віком від 17-23 років.

На першому етапі дослідження були виявлені особливості гендерної ідентичності випробуваних-студентів, які були діагностовано за допомогою таких методик: проективного тесту «Хто Я?»; тесту діагностики психологічної статті особистості (модифікація О. Г. Лопухової), опитувальника самооцінки маскулінно-фемінної ідентичності Н. П. Фетіскіна, тесту діагностики гендерної ідентичності (С. Бем, у модифікації В. А. Лабунської та М. В. Буракової), тесту експрес-діагностики рівня маскулінності (Н. П. Фетіскін, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов).

Різноманіття тестового інструментарію дало змогу виявити «чисті» типи гендерної ідентичності особистості. Тобто по кожному тесту у випробуваних були виявлені високі показники за шкалами фемінності, маскулінності та андрогінності (див. рис. 1).

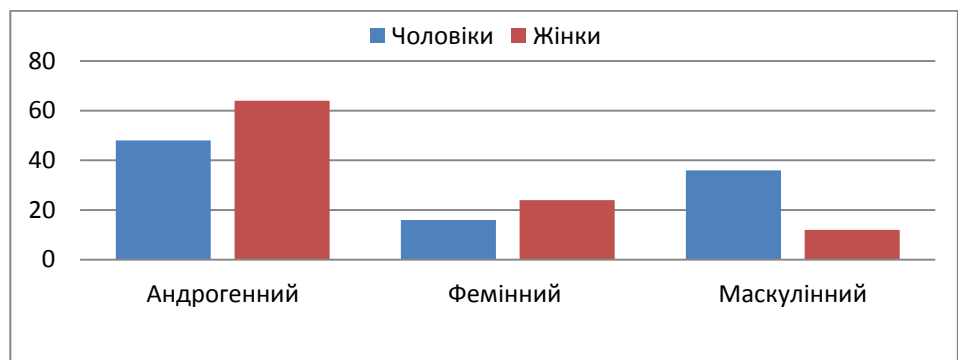

Рис. 1. Гістограма загального розподілу типів гендерної ідентичності серед випробуваних-студентів (у %)

Отже, на підставі емпіричного дослідження нами були отримані такі результати: у групі юнаків було виявлено 37 (48%) андрогінних, 28 (36%) маскулінних та 12 (16%) фемінних випробуваних; у групі дівчат – 75 (65%) андрогінних, 10 (13%) маскулінних, 29 (25%) фемінних випробуваних.

«Чистих» типів гендерної ідентичності, тобто високих показників маскулінності або фемінності за всіма тестам було виявлено у 9 юнаків (8 маскулінних, 1 фемінний) та у 12 дівчат (12 фемінних).

Проте, серед юнаків і дівчат було виявлено 112 випробуваних, у яких переважають саме андрогінні властивості й саме ці студенти виявляють найбільшу ефективність як у навчанні, так й у повсякденному житті. Це засвідчили як співбесіди з ними, так й результати спостереження.

Наші констатації узгоджуються з думкою фахівців про те, що соціальна поведінка андрогінної особистості є найбільш адаптивною, ніж поведінка особистості маскуліного або фемінного типу. Андрогінні суб'єкти володіють багатим поведінковим репертуаром,

що дозволяє їм краще справлятися з різними видами діяльності, ефективно пристосовуватися до вимог соціальної ситуації та продуктивно діяти в змінних соціально-економічних умовах життя.

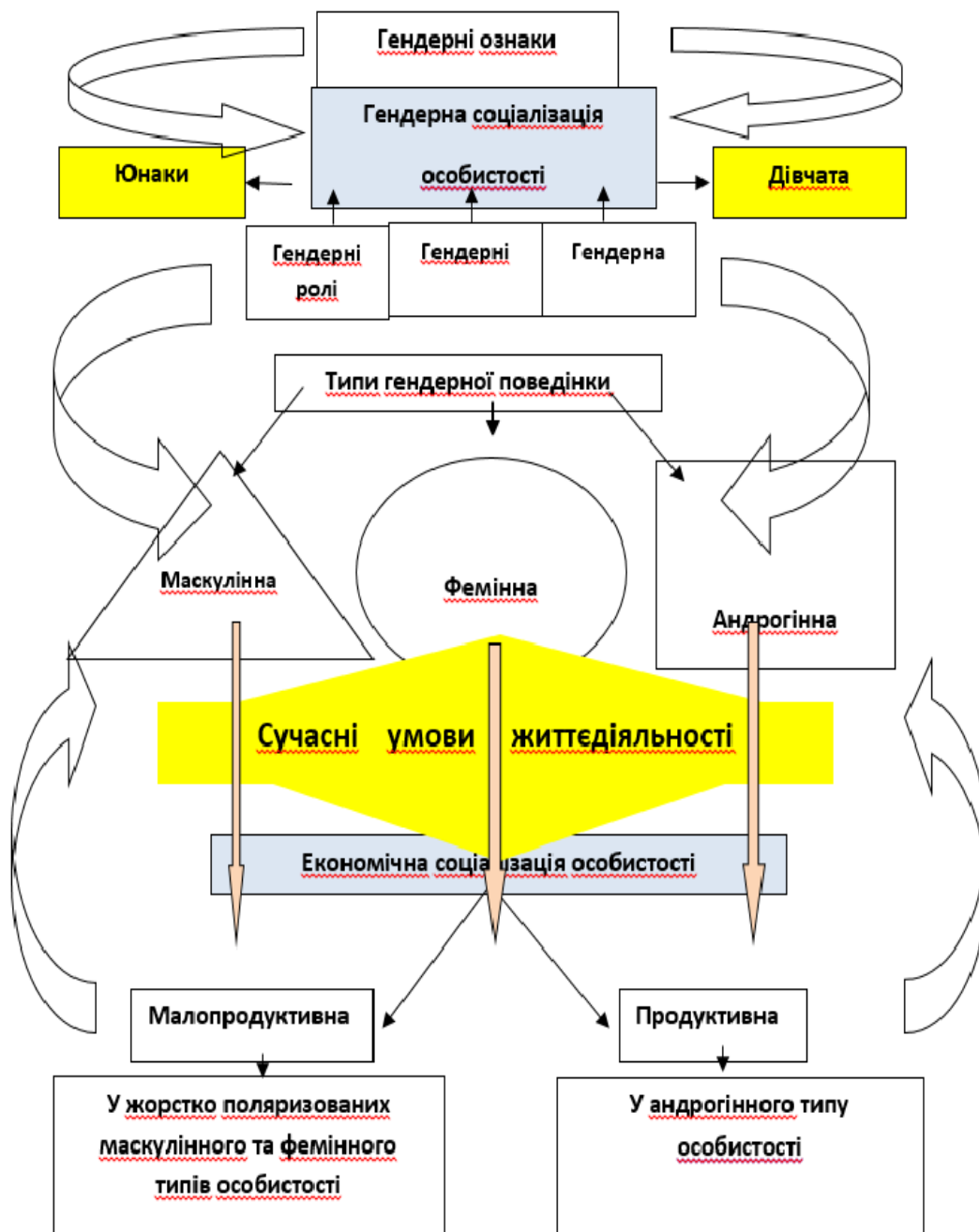

Рис. 2. Модель впливу гендерного розвитку особистості на процес її економічної соціалізації

На рис. 2 представлена загальна модель впливу особливостей гендерного розвитку особистості на процес її економічної соціалізації за сучасних умов життєдіяльності.

Отже, як ми вважаємо, за сучасних умов суспільних трансформацій, найбільш продуктивним особистісним гендерним утворенням є андрогінія, у якій гармонічно об'єднуються традиційно чоловічі та жіночі психологічні якості, що зумовлюють ефективність проходження процесу економічної соціалізації індивіда.

Висновки.

1. За сучасних умов суспільних трансформацій найбільш продуктивним особистісним гендерним утворенням є андрогінія, у якій гармонічно об'єднуються традиційно чоловічі та жіночі психологічні якості. Андрогінна особистість позбавлена жорстких обмежень маскулінних або фемінних властивостей, їй притаманна висока амплітуда соціальної активності, вона поєднує та демонструє у своїй поведінці традиційно чоловічі та жіночі риси, грає на рівних маскулінні та фемінні ролі, наполеглива, незалежна, дієва та має високий рівень реальних досягнень.

2. Результати емпіричного дослідження засвідчили, що юнаки і дівчата, у яких переважає андрогінний тип гендерної ідентичності, у реальному житті виявляються більш ефективними, ніж індивіди з «чисто» маскулінними або фемінними якостями. Це підтверджується як успіхами у навчанні, так й включенням у соціально-економічний контекст життя.

Отже, можна констатувати, що типізовані маскулінні та фемінні гендерні ролі вже не відповідають сучасному контексту розвитку українського суспільства та не надають можливість індивіду ставати повноцінним суб'єктом економічного життя.

3. Перспективи подальших емпіричних розвідок ми вбачаємо у тому, щоб дослідити особливості взаємовпливів гендерної ідентичності студентів та їх особистісних характеристик (соціально-психологічна адаптація, адаптивні стратегії поведінки, мотивація уникнення невдач та досягнення успіху, схильність до індивідуалізму/колективізму) на процес їхньої економічної соціалізації.

Л і т е р а т у р а

1. Агеев В. С. Мужчины и женщины / В. С. Агеев // Межгрупповое взаимодействие: социально-психологические проблемы. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1990. – С. 178-200.

2. Андреева Г. М. Социальная психология / Г. М. Андреева. – М. : Аспект Пресс, 1997. – 375 с.

3. Антология гендерной теории / Сост. Е. Гапова, А. Усанова. – Мн. : Профилей, 2000. – 384 с.

4. Бендас Т. В. Гендерная психология: [учебное пособие]. / Т. В. Бендас. – СПб. : Питер, 2005. – 431 с.

5. Говорун Т. В. Гендерна психологія: [навчальний посібник]. / Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. 308 с.

6. Каширская И. К. Социально-психологический анализ основных источников информации и процесс гендерной социализации / И. К. Каширская // Вопросы психологии. – 2003. – № 6. – С. 56-63.

7. Кон И. С. В поисках себя: личность и её самосознание / И. С. Кон. – М. : Политиздат, 1984. – 335 с.

8. Літвінова О. В. Гендерна психологія : [навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів]. / О. В. Літвінова. – Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. – 236 с.

9. Майструк І. М. Економічна культура молоді за умов становлення ринкових відносин в Україні : дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.04 / Майструк Ірина Миколаївна. – К., 2009. – 183 с.
10. Москаленко В. Особливості статевої соціалізації в умовах трансформації суспільства / В. Москаленко, В. Романова // Соціальна психологія. – 2003. – № 1. – С. 107–115.
11. Москаленко В. В. Соціальна психологія : [підручник]. / В. В. Москаленко // – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 624 с.
12. Палуди М. Психологія жінки / М. Палуди. – СПб. : прайм-ЕВРОЗНАК, 2003. – 384 с.
13. Сафонова М. В. Социально-психологические особенности женщин, успешных в карьере : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05 / Сафонова Марина Владимировна – СПб., 1999. – 233 с.
14. Bem S. L. The measurement of psychological androgyny / S. L. Bem. // Journal of Consulting and Clinical Psychology. – 1974. – № 42. – P. 155-162.

References

1. Ageev V. S. Muzhchiny i zhenshhiny / V. S. Ageev // Mezhrupovoe vzaimodejstvie: social'no-psihologicheskie problemy. – M. : Izd-vo Mosk. un-ta., 1990. – S. 178-200.
2. Andreeva G. M. Social'naja psihologija / G. M. Andreeva. – M. : Aspekt Press, 1997. – 375 s.
3. Antologija gendernoj teorii / Sost. E. Gapova, A. Usanova. – Mn. : Propilej, 2000. – 384 s.
4. Bendas T. V. Gendernaja psihologija: [uchebnoe posobie]. / T. V. Bendas. – SPb. : Piter, 2005. – 431 s.
5. Govorun T. V. Genderna psihologija: [navchal'nij posibnik]. / T. V. Govorun, O. M. Kikinezhd. – K. : Vidavnichij centr «Akademija», 2004. 308 s.
6. Kashirskaja I. K. Social'no-psihologicheskij analiz osnovnyh istochnikov informacii i process gendernoj socializacii / I. K. Kashirskaja // Voprosy psihologii. – 2003. – № 6. – S. 56-63.
7. Kon I. S. V poiskah sebja: lichnost' i ejo samosoznanie / I. S. Kon. – M. : Politizdat, 1984. – 335 s.
8. Litvinova O. V. Genderna psihologija : [navch. posib. dlja studentiv vishhij navchal'nih zakladiv]. / O. V. Litvinova. – Vid-vo SNU im. V. Dalja, 2010. – 236 s.
9. Majstruk I. M. Ekonomichna kul'tura molodi za umov stanovlennja rinkovih vidnosin v Ukraïni : dis. ... kand. sociol. nauk : 22.00.04 / Majstruk Irina Mikolaïvna. – K., 2009. – 183 s.
10. Moskalenko V. Osoblivosti statevorol'ovoï socializacii v umovah transformacii suspil'stva / V. Moskalenko, V. Romanova // Social'na psihologija. – 2003. – № 1. – S. 107–115.
11. Moskalenko V. V. Social'na psihologija : [pidruchnik]. / V. V. Moskalenko // – K. : Centr navchal'noi literaturi, 2005. – 624 s.
12. Paludi M. Psihologija zhenshhiny / M. Paludi. – SPb. : prajm-EVROZNAK, 2003. – 384 s.
13. Safonova M. V. Social'no-psihologicheskie osobennosti zhenshhin, uspeshnyh v kar'ere : dis. ... kand. psihol. nauk : 19.00.05 / Safonova Marina Vladimirovna – SPb., 1999. – 233 s.
14. Bem S. L. The measurement of psychological androgyny / S. L. Bem. // Journal of Consulting and Clinical Psychology. – 1974. – № 42. – P. 155-162.

Герасименко М.М.
ОСОБЕННОСТИ ВЛИЯНИЯ ГЕНДЕРНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ СТУДЕНТОВ НА ПРОЦЕСС ИХ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ

В статье анализируются особенности приобретения гендерной идентичности юношами и девушками, обучающихся в высшем учебном заведении и ее влияние на процесс экономической социализации студенческой молодежи. На основе научных подходов рассматриваются особенности экономической социализации индивидов, принадлежащих к разным гендерным типам и осуществлена попытка определить оптимальный из них, который проявляет наибольшую эффективность в современных экономических условиях развития.

Проанализированы основные этапы эмпирического исследования, приводятся его результаты и осуществлена их интерпретация. Определено, что типизированные маскулинные и феминные гендерные роли индивидов обнаруживают свою неэффективность в современных условиях экономического развития украинского общества. Более эффективными оказываются андрогинные индивиды, конгруэнтно вписываются в контекст социально-экономических преобразований. Источников – 14.

Ключевые слова: личность, андрогиния, андрогенная личность, гендерная идентичность, гендерные роли, экономическая социализация, маскулинность, феминность.

Gerasimenko M.M.
FEATURES OF THE INFLUENCE OF GENDER IDENTITY OF STUDENTS IN THE PROCESS OF ECONOMIC SOCIALIZATION

The paper analyzes the characteristics of the acquisition of gender identity, boys and girls enrolled in higher education and its impact on the economic socialization of students. On the basis of scientific approaches are considered especially economic socialization of individuals belonging to different types of gender-based and made an attempt to determine the best of them, which shows the greatest efficiency in today's economy development.

Analyzes the main stages of empirical research are carried out and the results of their interpretation. Determined that the typed masculine and feminine gender roles of individuals discover their inefficiency in the current context of the economic development of Ukrainian society. More effective are the androgynous individuals congruent within the context of socio-economic transformation. Sources – 14.

Key words: identity, androgyny, androgenic identity, gender identity, gender roles, economic socialization, masculinity, femininity.

Герасименко Михайло Михайлович – аспірант кафедри психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Луганськ

УДК 159.923.35:159.953.5

Додонова О.А.

ПСИХОЛОГІЧНА СУТНІСТЬ АКТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

У статті узагальнено наукові підходи щодо розкриття сутності поняття «активність», визначено відмінні риси прояву активності тваринами та людиною на основі виокремлення потреб і мотивів, характеризувано сутність активності особистості з виділенням видів активності, властивих тільки їй; доведено безальтернативність навчання людини з точки зору формування у неї пізнавальної, інтелектуальної та творчої активності, та проведено групування потреб для їх прояву за рівнями ієрархії теорії Абрахама Маслоу. Джерел – 9.

Ключові слова: активність, інтелект, мислення, мотив, навчання, особистість, потреба, творчість.

Постановка проблеми. Розвиток економіки та суспільства на сучасному етапі характеризується високими темпами змін і протікання процесів у соціальних системах,